

DANNE NORDLING:

Demokratisk socialism

I en intervju i den socialdemokratiska tidskriften "Aktuellt" nr 9/1977 har riksdagsman Olof Palme berättat, att han utfrågats av franska partivänner om den "demokratiska socialism", vilken han och hans parti vill se realiserad i Sverige. Vad innebär den?

Detta har svenska folket inte fått veta.

Pol mag Danne Nordling redogör här för det ekonomiska system som kallas så och som innebär en politisk styrning från partiet och från LO av hela vårt samhälle. En sådan maktkoncentration måste automatiskt övergå i förtryck, menar författaren. Demokratisk frihet som vi är vana vid låter sig inte förernas med "demokratisk socialism".

Om socialdemokraterna vinner valet 1979 kommer de att införa demokratisk socialism i Sverige. Av den interna debatten inom det socialdemokratiska partiet framgår att en tydlig radikaliserings pågår, som kan få den största betydelse för den politiska utvecklingen i Sverige. Den demokratiska socialismen är nämligen någonting helt nytt i svensk politik, trots att socialdemokraterna i förra valrörelsen ibland försökte göra gällande att socialism bara var en fråga om ett sätt att "ha det bra tillsammans".

I de radikala socialdemokraternas värld finns det fyra olika ekonomiska system, nämligen kapitalism, statssocialism, marknadssocialism och demokratisk socialism. Sverige är ett kapitalistiskt land, framhåller de radikala utan att förtrötta. Denna outhärdliga kapitalism skall nu, när ett nytt steg i arbetarrörelsens historia skall tas, omvandlas till en ny sorts socialism. Socialdemokraterna vill inte införa statssocialism – dvs öststaternas ekonomiska system med statligt ägda och dirigerade företag. För säkerhets skull kallar de därför sin socialism "demokratisk". Socialdemokraterna vill införa ett system som är ett mellanting mellan kapitalism och konventionell socialism. Men det är inte fråga om marknadssocialism av jugoslavisk modell med arbetarstyrda företag.

Den socialism som radikala socialdemokrater strävar efter finns inte tillämplig någon annanstans i hela världen. Det är i stället fråga om en "blågul" variant av socialismen som till skillnad från andra varianter bara skall ha fördelar och inga nackdelar. Socialdemokraterna i Sverige skulle alltså ha hittat det som ingen annan i världen ännu gått i

land med: en socialism som är förenlig med demokrati. Underligt nog anför de inga konkreta bevis för att de verkligen har funnit denna världsunika kombination. De nöjer sig med att konstatera att de inte vill införa socialistisk diktatur och att deras socialism helt enkelt är demokratisk därför att de sätter ordet demokratisk framför.

I själva verket är det inte alls upptäckten att socialismen skulle kunna vara demokratisk som lett till att socialdemokraterna nu tänker aktualisera de socialistiska doktrinerna. Nej, i stället menar de att socialismen ligger i tiden. Den demokratiska socialismen sägs vara det tredje steget i arbetarrörelsens långsiktiga strategi. Och nu menar de radikala att tiden är mogen för att ta detta slutgiltiga steg in i det socialistiska samhället. Den svenska blandekonominns så framgångsrika epok kan snart vara ett minne blott.

Det tredje steget

Det är alltså arbetarrörelsens strategiska utveckling som skall avgöra Sveriges övergång till ett nytt ekonomisk system. Den politiska demokratin var det första steget i strategin. Därpå togs det andra steget som bestod i "den sociala demokratin" – dvs en intensiv social reformverksamhet med starkt ökade skatter och en kraftig utvidgning av den offentliga sektorn. Och nu när svenska folket dignar under det höga skattetrycket, återstår för ett parti som ständigt måste ändra samhället bara sådana reformer som inte direkt kostar skattebetalarna pengar. Det som blir kvar att reformera är således det ekonomiska systemet.

Med denna bakgrund framstår socialdemokraternas försäkringar att den blågula socialismen verkligen är demokratisk som mindre trovärdiga. Några särskilda spärregler mot en autokratisk utveckling har inte aktualiserats för att förhindra socialismen från att urarta och utvecklas i linje med öststaternas folkdemokrati. Alla som är skeptiska får tydligen nöja sig med att socialismens svenska arkitekter deklarerar sin goda demokratiska vilja. Hur hållfast den demokratiska byggnaden sedan är får framtiden utvisa. Någon särskild förhandsberäkning behövs uppenbarligen inte enligt socialdemokraterna. Problemet är bara att om bygget rasar finns det ingen återvändo: demokratin går då förlorad.

Socialdemokraterna kommer till skillnad från socialisterna i andra länder att införa socialismen på demokratisk väg. De arbetar för närvarande tillsammans med LO på att utforma en gigantisk propagandakampanj mot blandekonominns "odemokratiska karaktär" och för sk ekonomisk demokrati i form av löntagarfonder. När en majoritet av partimedlemmarna har blivit övertygade om löntagarfondernas välsignelser, fastställs dessa som grund för den demokratiska socialismen på partikongressen hösten 1978. Därefter börjar den sista striden: valrörelsen 1979. Om socialdemokraterna vinner detta val, förverkligas med stor sannolikhet socialismen i Sverige.

Socialism och demokrati

Leder då socialism verkligen till diktatur som det så ofta har påståtts? I inget land där

socialismen har genomförts förekommer frihet och demokrati. Men beror detta på det socialistiska samhällssystemet eller är diktaturen en följd av andra faktorer? Vissa bedömare vill tex göra gällande att dagens socialistiska stater först blivit diktaturer och sedan, som en följd av detta, blivit socialistiska. Den enda slutsats som då skulle kunna dras är att diktatur ibland leder till socialism. Frågan blir i så fall huruvida en demokrati kan fortsätta som en sådan, om den på parlamentarisk väg först blir socialistisk. Några praktiska exempel finns inte att hänvisa till, men svaret på frågan kan ändå formuleras ganska entydigt.

Herbert Tingsten behandlade frågan om socialismens förenlighet med demokratin relativt utförligt i den första utgåvan av boken "Demokratiens problem". Både han själv och ett antal socialistiska teoretiker som analyserat problematiken kom fram till att socialism inte är förenlig med demokrati och frihet i gängse mening. Man kan urskilja tre olika svårigheter som var för sig medför denna oförenlighet, nämligen att 1) socialismens syften strider mot frihet och demokrati, 2) socialismen leder i praktiken till en odemokratisk maktkoncentration och 3) socialismens karaktär av slutgiltighet innebär att själva systemet inte tål att utsättas för kritik.

Avskaffandet av den ekonomiska friheten utgör huvudsyftet för socialismen. Det innebär att företagandet skall dirigeras på politisk väg, så att friheten för enskilda individer att etablera företag, investera och producera upphör. Det innebär också att konsumenternas fria val omöjliggörs samt att friheten för

medborgarna att träffa avtal om arbete och lön avskaffas. Även friheten att välja yrke och bostadsort kan komma att inskränkas. Ett avskaffande av den ekonomiska friheten påverkar alltså direkt individernas personliga frihet.

Men om nu en majoritet i demokratisk ordning vill inskränka friheten för alla medborgare, skall den då inte få göra detta? Nej, även demokratin har sina gränser. Medborgarnas liv i alla skiften kan inte regleras med majoritetsbeslut – det skulle bli ett olidligt system. Den demokratiska processen bör begränsas till angelägenheter som för ett stort antal människor har en gemensam karaktär.

Socialisternas argumentering att näringslivets verksamhet just har denna gemensamma karaktär kan förefalla bestickande. På grund av att det ekonomiska livet berör alla medborgare skulle det vara nödvändigt att alla ekonomiska avgöranden skedde på politisk väg i enlighet med demokratiska beslut. Mot detta kan naturligtvis invändas, att en politisk styrning av näringslivet blir mindre effektiv än då man överlåter produktionen åt den fria företagsamheten. Samhällets välfärd påverkas negativt av socialism både då denna är "demokratisk" och diktatorisk. Ur demokratisk synvinkel är emellertid huvudinvändningen, att den demokratiska processen inte kan fungera på vanligt sätt vid en politisk dirigerings av företagen.

Eftersom socialdemokraterna avvisar den jugoslaviska modellen med arbetarstyrda företag som verkar på i princip fria marknader, måste deras socialism innebära politisk planering av ekonomin – dvs en "planmässig hushållning". För att inte motstridiga be-

slut skall fattas i olika delar av landet måste planeringen centraliseras. En konsekvent plan för hela landet kan inte utarbetas av andra än experterna i byråkratin. När planen sedan skall behandlas av riksdagsmännen är dessa dels inte insatta i alla komplicerade frågor som planen måste ta ställning till och dels kan de inte ändra delar av planen utan att det drar med sig konsekvenser för nästan alla övriga delar av planen. En ekonomisk plan måste därför antas eller förkastas i sin helhet. Det innebär också att politiken låses fast för tex fem år i taget, eftersom all planering förutsätter att verksamheten får bedrivas ostörd en längre tid.

Maktkoncentrationen

Socialism är alltså inte ens i teorin förenlig med demokrati. I praktiken uppstår ytterligare svårigheter. De maktbefogenheter som de styrande måste ha i ett socialistiskt samhälle kan komma att utnyttjas till att försvåra eller omöjliggöra opposition mot de maktägandes politik. Vem vågar sätta sig upp mot det regerande politiska partiet, om det samtidigt behärskar såväl statsmakten som företagen och fackföreningarna samt övriga folkrörelser? Misshagliga opponenter skulle enkelt kunna neutraliseras genom administrativa ingripanden från dessa personers arbetsgivare eller fackliga organisationer. De alltför oppositionslystna är ju inte de första som kan göra karriär i socialistiska företag. De mera materiellt inriktade personer, som i dag tex är företagare, skulle helt kunna tystas eftersom deras löneutveckling skulle bli beroende av de socialistiska politikernas ad-

ministrativa beslut.

Det kan naturligtvis sägas att svenskarna till skillnad från andra folk saknar förtryckarmentalitet. Men redan i dag finns obehagliga påminnelser om att detta kanske inte gäller i de fall då arbetarrörelsens vitala intressen hotas. De två mest flagranta exemplen är kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet och trakasserierna av dem som försöker stå utanför fackföreningsrörelsen.

Maktkoncentrationen i ett socialistiskt samhälle får också mycket allvarliga konsekvenser för den fria opinionsbildningen. De styrande kommer för det första att understödja sin egen politik med en intensiv propaganda främst i radio och TV. Medborgarna skall därigenom förmås att entusiastiskt verka för den planerade politikens lyckosamma genomförande. I jämförelse med de styrandes propagandaresurser har en eventuell opposition inte mycket att sätta emot. Betänk att i den demokratiska socialismens samhälle där Meidnersystemet genomförts kommer staten, fackföreningarna, konsumentkooperationen, hyresgäströrelsen m fl folkrörelser, bokförlagen, bankerna, större och medelstora företag, SAF och Industrieförbundet och övriga näringslivsorganisationer att vara i händerna på arbetarrörelsen.

Socialdemokraterna förefaller vara beredda att undanta pressen från att övertas av löntagarna. Men den formella rätten att starta och driva tidningar kan lätt bli en chimär. Den planmässiga hushållningen måste ju även gälla de produkter som är nödvändiga för utgivandet av tidningar – tex leverans av tidningspapper från de socialistiska pap-

persbruken. Staten eller fackföreningarna kommer genom något slags licens- eller koncessionssystem att bestämma vilka personer eller organisationer som kan tillåtas utge tidningar. De maktägande skulle i praktiken kunna reglera oppositionens verksamhet. Redan etablerade tidningar skulle tex bli helt beroende av de socialistiskt styrda företagens annonsering, vilket skulle göra även dessa tidningar mycket försiktiga i sin opposition.

Den förtryckta oppositionen

Utan att formellt förbjuda oppositionen skulle arbetarrörelsen genom den nya maktkoncentrationen i den demokratiska socialismens samhälle ändå kunna lägga sin kalla hand över alla misshagliga opinionsyttringar. Men det är inte ens säkert att utvecklingen skulle kunna gå så långt. Det finns en viss sannolikhet för att åtminstone en opposition som vill ändra hela systemet redan från början kommer att förklaras som illegal. Genom att betrakta en parallell med den politiska demokratin kan graden av sannolikhet för detta bedömas.

Det är lätt att föreställa sig vad som skulle hända om ett missnöjesparti av Glistrupmodell i dag skulle uppträda med demokratins avskaffande på programmet. Om detta parti genom någon ekonomisk kris fick allt större och större väljarskaror bakom sig och sitt budskap att det är den politiska demokratin som är orsaken till missförhållandena, skulle detta parti stoppas. Vi gör inte om tyskarnas misstag 1933. Det är mycket troligt att ledarna för ett parti, som vill och i

en nära framtid även kan avskaffa den politiska demokratin, kommer att tas om hand av myndigheterna. Diktaturpartier får inte ta makten ens på parlamentarisk väg.

Jämför nu denna situation med vad som kan hända efter det att en kanske stor folkmajoritet röstat fram en "demokratisk socialism", som innebär övergången till ett nytt ekonomisk system där besluten i näringslivet fattas på socialistiskt vis och inte på ekonomiska grunder. Det kan inte uteslutas att det hela åtminstone i början inte fungerar så bra. Folk blir missnöjda över de sämre tiderna och allt byråkratiskt krångel. Ett missnöjesparti uppträder då med socialismens avskaffande på programmet. Som alla missnöjespartier vill det göra rent hus med de gamla idéerna på ett kanske extremt sätt: privatisering av alla statliga företag (även SJ), upplösning av löntagarfonderna och återbetalning till de gamla aktieägarna, återinförande av § 32, de socialistiska politrukerna i företagen sparkas ut, reklam i radio och TV osv.

Om folk blivit ordentligt missnöjda med sina dåliga levnadsförhållanden och alla ekonomiska kriser, kommer många att svälja denna propaganda. Antag att missnöjespartiet hotar att komma i regeringsställning. Ett antal av de demokratiska socialisterna kommer då att argumentera mot missnöjespartiet på ungefär följande sätt: "Vi måste få mera tid att genomföra vårt program. Man kan inte bara efter några år byta hela det ekonomiska systemet hur som helst. Demokratisk socialism bygger ju ändå på näringslivets demokratisering – bestämmanderätten ligger i hela folkets händer. Lika litet som vi

utan vidare kan avskaffa den politiska demokratin kan vi avskaffa den ekonomiska demokratin. Och missnöjespartiet ivrar för återupprättande av kapitalägarnas ekonomiska diktatur. Vi kan inte riskera att det som arbetarrörelsen byggt upp i sex decennier i ett enda val skall raseras av ett nästan fascistiskt missnöjesparti. Det partiet måste stoppas."

Kommer i detta läge ett sådant missnöjesparti att få verka fritt, även om den demokratiska socialismen då går under? Eller kommer tex den nya grundlagen att utnytt-

jas för att med vanlig lagstiftning över en natt stoppa det?

Det kommer naturligtvis att heta att demokratin fortfarande gäller för alla – med undantag för dem som vill avskaffa demokratin eller en del av den, nämligen den ekonomiska demokratin. Måste inte arbetarrörelsen få skydda själva samhällssystemet mot partier som vill införa (ekonomisk) diktatur? Många kommer att tilltalas av dessa argument. Risken att "demokratisk socialism" blir folkdemokrati kan inte uteslutas.